

PRESENTACIÓ DE JESÚS, EL SENYOR, AL SENYOR (Lc 2,22-24)

Rodolf PUIGDOLLERS I NOBLOM

Original rebut: 11/07/2013

Data d'acceptació: 11/11/2013

Adreça: Pg. Sta. Maria del Jaire, s/n.

08430 LA TORRETA

(La Roca del Vallès)

E-mail: rodolf.puigdollers@gmail.com

Resum

L'autor examina l'inici del relat lucà de la Presentació de Jesús (Lc 2,22-24), prestant atenció al genitiu que qualifica el terme «purificació»: plural (còdex Vaticà) o masculí singular (còdex de Beza). Considera el singular la *lectio difficilior* que explica les altres lliçons. No es tracta, doncs, de la purificació de la mare, sinó d'una purificació de l'infant amb la finalitat de ser presentat al Senyor. Ressalta que no hi ha rescat de l'infant, sinó simplement presentació d'aquell que ha estat presentat amb anterioritat com el primogènit, el Senyor, el Fill de Déu. El desconeixement o confusió dels costums jueus que presentaria l'evangelista, segons alguns estudiosos, desapareix quan es considera un escrit d'un rabí jueu, dirigit al gran sacerdot Teòfil.

Paraules clau: Evangeli de Lluc, purificació, presentació, crítica textual, text alexandrí, text occidental.

Abstract

The author examines the beginning of the Lukan story of the Presentation of Jesus (Lk. 2.22-24), paying particular attention to the genitive used to qualify the term "purification": plural (Codex Vaticanus) or masculine singular (Codex Bezae). The singular is considered to be the harder reading which explains the others. It is, thus, not a matter of the purification of the mother, but of the child for the purpose of being presented to the Lord. So there is no question of the child being ransomed, but rather Luke simply relates the presentation of the child who had already been introduced as the first-

born, the Lord, the Son of God. Accordingly, the ignorance or confusion on Luke's part concerning Jewish customs that certain scholars claim to detect, disappears when his writing is seen as that of a Jewish rabbi, addressed to the High Priest, Theophilus.

Keywords: *Luke's Gospel, purification, presentation, textual criticism, Alexandrian text, Western text.*

1. INTRODUCCIÓ

L'episodi anomenat habitualment «Presentació de Jesús al temple» (Lc 22, 22-38), que l'Evangeli segons Lluc introdueix en els relats de la infància, s'inicia amb unes indicacions d'allò que fan els pares de l'infant (Lc 2,22-24), seguides de la referència al vell Simeó (Lc 2,25-35) i a la profetessa Anna (Lc 2,36-38).¹

Els versets inicials (vv. 22-24), aparentment indicadors tan sols del compliment dels preceptes de la Llei de Moisès per part de la jove parella amb la seva criatura, estan plens de significat sobre la persona de l'infant, tal com són narrats per l'evangelista Lluc.

Heus aquí el text que presenta l'edició crítica 28 de Nestle-Aland:²

²² Καὶ ὅτε ἐπλήσθησαν αἱ ἡμέραι τοῦ καθαρισμοῦ αὐτῶν
κατὰ τὸν νόμον Μωϋσέως,
ἀνήγαγον αὐτὸν εἰς Ἱεροσόλυμα
παραστῆσαι τῷ κυρίῳ,
²³ καθὼς γέγραπται ἐν νόμῳ κυρίου
ὅτι πᾶν ἄρσεν διανοίγον μήτραν ἅγιον τῷ κυρίῳ κληθήσεται,
²⁴ καὶ τοῦ δοῦναι θυσίαν
κατὰ τὸ εἰρημένον ἐν τῷ νόμῳ κυρίου,
ζευγὸς τρυγόνων ἢ δύο νοσσοῦς περιστερῶν.

²² I, quan es compliren els dies de la purificació d'ells
segons la Llei de Moisès,
se l'endugueren a Jerusalem per presentar-lo al Senyor,
²³ com està escrit en la Llei del Senyor:
«Tot mascle que obre la matriu serà anomenat sant per al Senyor»,

1. Sobre la funció d'aquest relat en el conjunt de la doble obra lucana, cf. A. GARCÍA SERRANO, *The Presentation in the Temple: The Narrative Function of Lk 2:22-39 in Luke-Acts* (Analecta Biblica 197), Roma 2012.
2. Aquesta edició 28 ha estat publicada recentment, a l'any 2012: *Novum Testamentum Graece*, Deutsche Bibelgesellschaft. En aquest punt, segueix la mateixa opció d'edicions anteriors.

²⁴ i per oferir un sacrifici
segons el que es diu en la Llei del Senyor:
«Un parell de tórtres o dues cries de colom.»

2. ¿PURIFICACIÓ «D'ELLS» O «D'ELL»?

El text grec escollit per Nestle-Aland qualifica el terme «purificació» (καθαρισμός) amb un genitiu plural: «d'ells» (αὐτῶν). El mateix fa la tercera edició del *The Greek New Testament*, de K. Aland, encara que amb el qualificatiu de «considerable dubte» per aquesta lliçó.³ El còdex de Beza, en canvi, té la lliçó en genitiu singular: «d'ell» (αὐτοῦ), lliçó present també en l'escriptura original del manuscrit minúscul 2174, així com en alguns manuscrits de les versions sirosinaítica i coptosaídica.⁴ Un còdex grec utilitza el genitiu femení, «d'ella» (αὐτῆς) (el minúscul 76)⁵ i un altre omet el genitiu (el minúscul 435 i la versió coptobohàirica).

Com que la purificació després d'un part, en els costums jueus, correspon a la mare, la lliçó «d'ells» resulta sorprenent. ¿A qui es refereix? ¿A la mare i al pare? ¿A la mare, al pare i al fill? ¿A la mare i al fill? ¿Als costums jueus, de tal manera que es parli d'una purificació del poble jueu? J. A. Fitzmyer escriu: «La forma plural del pronom (αὐτῶν = «d'ells») ha de referir-se a Josep i Maria, perquè ells són els subjectes implícits del verb principal ἀνήγαγον (= «s'endugueren»).»⁶ H. Schürmann ha defensat que es tracta de la purifica-

3. Sociedades Bíblicas Unidas, 1975, amb introducció en castellà. És la lliçó de manuscrits grecs tan importants com el Sinaític, Alexandrí, Vaticà, els minúsculs de les famílies 1 i 13 i molts altres, així com moltes versions antigues.
4. El còdex de Beza està editat per F. H. SCRIVENER, *Bezae Codex Cantabrigiensis*, repr. Pickwick Press, Pittsburg, Pennsylvania, 1978 (original 1864). El text de la doble obra lucana, en grec i traducció catalana, ha estat publicat per J. RIUS-CAMPS – J. READ-HEIMERDINGER, *Demostració a Teòfil. Evangeli i Fets dels apòstols segons el Còdex Beza*, Barcelona: Fragmenta Editorial 2009.
5. Alguns manuscrits de la Vulgata llatina tenen la lliçó *Mariae*. D'altres manuscrits de la *vetus* llatina i de la Vulgata tenen el possessiu *eius*, que tant es pot referir al masculí com al femení.
6. J. A. FITZMYER, *El evangelio según san Lucas*, Madrid: Cristiandad 1986, vol. I, 251. El mateix sembla defensar R. E. BROWN, *El nacimiento del Mesías*, Madrid: Cristiandad 1982, 469: «Al parecer, Lucas piensa que debían purificarse el padre y la madre». Igualment la nota de J. M. BOVER – F. CANTERA, *Sagrada Biblia*, Madrid: BAC 1947, vol. II, 30 del Nou Testament: «Aun cuando sola María debía ser purificada, el asunto de la purificación concernía también a José, que, como jefe de la familia, debía cuidar del exacto cumplimiento de la ley que la imponía.»

ció de tots tres.⁷ M.-J. Lagrange, seguint Orígenes, ha defensat que es tracta de la purificació de la mare i de l'infant.⁸ D'altres han pensat que es refereix al costum dels jueus, «la purificació dels jueus».⁹

Els pocs manuscrits que refereixen la purificació únicament a la mare són els que tenen una lliçó més satisfactòria, però es tracta, evidentment, d'una lliçó secundària que vol adequar el text als costums jueus i als preceptes levítics. El mateix s'ha de dir d'aquells manuscrits que ometen el possessiu: és una forma senzilla i ràpida de resoldre el problema de les altres lliçons.¹⁰

La lliçó en plural conté la referència esperada a la mare, però presenta la dificultat d'afegir-hi la purificació d'algun altre membre de la família. La lliçó en singular masculí apareix, sens dubte, com la *lectio difficilior*¹¹ i, alhora, com aquella que facilita l'explicació de les altres lliçons. Si la lliçó primitiva era en genitiu masculí, s'entén que hagués estat corregida en plural per a referir-la a la mare, al temps en què es mantenia la referència a l'infant (en aquest cas el plural s'hauria d'entendre referit a la mare i al seu fill). En canvi, si la lliçó primitiva era la del genitiu plural, no s'entendria el pas al singular masculí. Pensar que la lliçó primitiva era en femení singular —a part del fet que es trobi present en manuscrits molt secundaris— no oferiria cap explica-

7. H. SCHÜRMANN, *Il vangelo di Luca*, Brescia: Paideia 1983, vol. I. Una interpretació encara més àmplia presenta F. Hauch, en G. KITTEL, *Lessico del Nuovo Testamento*, Brescia: Paideia 1968, vol. IV, col. 1298, nota 3 (TWNT, III, 433): «Il plurale αἱμάτων potrebbe voler significare che, secondo la concezione popolare greca, la madre, il figlio neonato e le persone che hanno assistito alla nascita sono da considerare impure.»
8. M.-J. LAGRANGE, *Évangile selon saint Luc*, Paris: J. Gabalda éd. 1921, 82: «La pensée de Luc est claire. Il s'occupe surtout de Jésus, le centre de toute cette scène, qui doit nécessairement être compris dans le pronom pluriel, mais il lui associe Marie en parlant des colombes. Tous deux sont donc associés dans le rite, et c'est d'eux qu'il s'agit». També M. DE TUYA, «Evangelios», en PROFESORES DE SALAMANCA, *Biblia Comentada*, vol. II, Madrid: BAC 1964, 778: «Aunque se dice que sus “padres” le llevaron a Jerusalén, los que están en situación son el Niño, al que hay que “rescatar”, y su madre, que va a obtener el acto “legal” de su purificación. Por eso, el plural para la “purificación de ellos” se ha de referir a ambos.»
9. Així R. LAURENTIN, *Les Évangiles de l'Enfance du Christ*, Paris: Desclée de Brouwer 1982, 92. Aquestes dues darreres interpretacions les recull el P. Antoni de Barcelona en la nota corresponent de la F.B.C., *La Sagrada Bíblia*, vol. XII, Barcelona: Alpha 1933, 17: «El text *αὐτὸν*, “llur”, pot referir-se a la “purificació dels jueus”, o a l'anada de Maria a Jerusalem amb l'Infant, car, en la pràctica, l'infant acompanyava sempre la mare en aquella cerimònia.»
10. Diverses traduccions fan aquesta opció, malgrat indicar generalment en nota que el terme està qualificat amb un genitiu plural: BCI (Barcelona, 2008), BTI (Madrid, 2008), BEC (Barcelona, 2000), J. Mateos – J. Rius-Camps (*Nou Testament*, Madrid, 1978: «el temps de purificar-se»).
11. Per a GARCÍA SERRANO, *The Presentation*, 157, la *lectio difficilior* es troba tant en el genitiu singular masculí com en el genitiu plural, de tal manera que s'inclina per aquest segon, interpretant que «the text affirms the “purification” of two different persons: the purification of the mother and the redemption of the son» (158).

ció al seu pas al masculí ni tampoc al plural. Per tant, malgrat totes les dificultats que planteja el text, s'ha de preferir com a primitiva la llició del còdex de Beza, que aleshores es veuria seguida per la traducció llatina *purgationis eius*, ja que es tracta d'un còdex bilíngüe grecolatí.¹²

¿Quin significat pot tenir aquí, un ritu de purificació del nen? L'expressió «quan es van complir els dies de la purificació» sembla referir-se a la mare, perquè presenta un gran paral·lelisme amb l'expressió veterotestamentària «quan es compleixin els dies de la purificació d'ella (ὅταν ἀναπληρωθῶσιν αἱ ἡμέραι καθάρσεως αὐτῆς)» (Lv 12,6). De totes maneres en el llibre del Levític el terme utilitzat és *κάθαρσις*, mentre Lluc utilitza *καθαρισμός*. Aquest terme «insòlit» ens fa fixar-nos en la seva utilització en els LXX, d'aquest segon terme, que és més ampli. No indica tan sols la purificació del leprós (Lv 14,32; cf. Mc 1,44; Lc 5,14) o de la persona amb pèrdues seminals (Lv 15,13), sinó que es refereix també a la purificació de l'altar dels holocaustos, de tal manera que es presenten units la purificació i la consagració de l'altar (Ex 29,36); el mateix de l'altar de l'encens, de tal manera que «és sant dels sants per al Senyor» (Ex 30,10: ἅγιον τῶν ἁγίων ἐστὶν κυρίῳ).

Aquesta purificació es realitza «segons la Llei de Moisès». No és clar, en aquest primer moment, de quin tipus de purificació es tracta, sobretot si és una purificació «d'ell», però el text vol subratllar explícitament que és seguint la Llei de Moisès. Quan es vagi aclarint el sentit d'aquesta purificació, que es troba explicitada en el sacrifici de les dues tórtres o dues cries de colom del v. 24, anirà resplendint el seu contingut.

3. ¿«VAN PUJAR-LO A JERUSALEM»?

La referència al compliment dels dies de la purificació (de l'infant) va seguida de la indicació que —evidentment, els pares— «se l'endugueren a Jerusalem». L'expressió es traduïda de vegades: «van pujar-lo a Jerusalem».¹³ Però Lluc no utilitza aquí la terminologia específica de les pujades a Jerusalem, que van indicades amb el verb ἀναβαίνω, «pujar», i amb el terme Ἱερουσαλὴμ (cf. Lc 18,

12. Escriu LAGRANGE, *Évangile selon saint Luc*, 81: «Il est plus naturel d'entendre *eius* de la Vg. comme une traduction de *autou* à cause de *auton* qui suit. Et cette leçon *autou* n'est point à dédaigner, étant celle de D». Això no vol dir que, posteriorment, aquest *eius* fos entès per molts com referent a la mare, així, p. ex., les traduccions de F. Scio, F. Torres Amat i J. M. Prat.

13. P. SAIS – S. SAIS, *Bíblia Interlineal Catalana. Nou Testament Grec-Català*, Institució Bíblica Evangèlica de Catalunya, Barcelona 2008, 159.

31; i segons el còdex Vaticà també a Ac 11,2; 21,12; 24,11), sinó que utilitza el verb més neutre ἀνάγω, «portar», «endur-se», i el terme no sagrat Ἱεροσόλυμα.¹⁴ L'infant no és endut pels seus pares cap a la institució jueva del temple, sinó que és portat a la ciutat, per a «presentar-lo al Senyor».

Això sembla confirmar el fet que la purificació no va dirigida —segons el pensament original del text— a la mare o també al pare, sinó únicament a l'infant. No es tracta de la purificació de la mare, sinó de la presentació de l'infant al Senyor.¹⁵ Un canvi de perspectiva es presenta, tanmateix, a continuació quan en el v. 25 s'indica: «I hi havia un home a Jerusalem (ἐν Ἱερουσαλὴμ), que tenia per nom Simeó»; aquest «anà (ἦλθεν), inspirat per l'Esperit, al temple» (v. 27a). De Jesús es parla de Jerosòlima (Ἱεροσόλυμα) i no s'explicita el terme «temple», en contraposició amb la figura de Simeó, que es troba a Ἱερουσαλὴμ i va al temple.

4. «A PRESENTAR-LO AL SENYOR»

¿Què significa aquí la indicació que la finalitat del viatge a Jerusalem és la presentació de l'infant al Senyor? De nou, el text continua sorprenent el lector, ja que aquesta presentació al temple és desconeguda en els costums jueus, tant a l'Antic Testament com a la Mixnà.¹⁶ Alguns autors han considerat que al text lucà hi ha referència a dos costums que Lluç semblaria confondre: la purificació de la mare després del naixement del fill i la consagració o presentació del nen al Senyor.¹⁷

14. Cf. J. RIUS-CAMPS – J. READ-HEIMERDINGER, *El mensaje de los Hechos de los apóstoles en el Códice Beza. Una comparación con la tradición alejandrina*, Estella: Verbo Divino 2004, vol. I, 67: «A lo largo del Evangelio y de los Hechos, Lucas utiliza deliberadamente las dos formas griegas de escribir Jerusalén para distinguir entre el centro religioso, por una parte, adoptando la transcripción directa del hebreo, y el lugar geográfico, por otra, designado mediante la forma griega del nombre. La primera se refiere a la ciudad santa, la sede de la autoridad judía con el Templo y sus jefes religiosos; la segunda es una designación neutra de la ciudad, es decir, está privada de todo significado religioso.»

15. A. STÖGER, *El evangelio según san Lucas*, 2 vol., Barcelona: Herder 1970, vol. I, 90, escriu: «“Purificación” tal vez signifique aquí consagración.»

16. De totes maneres, a Neh 10,36-37 s'hi indica: «Igualment ens vam comprometre a portar cada any a la casa del Senyor (εἰς οἶκον κυρίου) els primers productes de la nostra terra i els primers fruits dels nostres arbres. I a portar-hi també, tal com està escrit en la Llei (ὡς γέγραπται ἐν τῷ νόμῳ), els nostres fills primogenits i les primeres cries del nostre bestiar [...] per presentar-los als sacerdots que presten servei a la casa del nostre Déu (ἐν οἴκῳ θεοῦ ἡμῶν).»

17. Cf. BROWN, *El nacimiento del Mesías*, 467-468. FITZMYER, *El evangelio según san Lucas*, I, 244, parla també de dos fets, però que explicita de la forma següent: «a) La purificación de la madre a los cuarenta días del parto (vv. 22a y 24), y b) El rescate del primogénito al mes del na-

El text de Lluc mostra aquí una vegada més una referència a la infància del petit Samuel: «se l'endugueren a Jerosòlima per a presentar-lo al Senyor» (ἀνήγαγον αὐτὸν εἰς Ἱεροσόλυμα παραστήσαι τῷ κυρίῳ). Es llegeix a 1Sa 1,24-25a: «I pujà amb ell (καὶ ἀνέβη μετ' αὐτοῦ) a Siló, amb un toro de tres anys, pans, una mesura de farina i un bot de vi. I entraren a casa del Senyor (εἰσῆλθεν εἰς οἶκον κυρίου) a Siló i el nen amb ells. I se'l van endur a la presència del Senyor (καὶ προσήγαγον ἐνώπιον κυρίου).»

Alguns autors han vist en aquesta presentació del Nen Jesús l'arribada del Senyor, anunciada pel profeta Malaquies: «Heus aquí que jo envio el meu missatger que aplanarà el camí davant meu: i tot seguit entrarà al seu temple el Senyor (ἐξαίφνης ἥξει εἰς τὸν ναὸν ἑαυτοῦ κύριος), que vosaltres cerqueu, i l'Àngel de l'Aliança, que vosaltres desitgeu, heus aquí que ve (ἰδοὺ ἔρχεται), diu el Senyor omnipotent» (Ml 3,1). Comenta J. McHugh: «És veritat que, en la descripció d'aquesta escena (Lc 2,22-38), no es fa una citació directa o una al·lusió oberta a aquesta profecia de Malaquies, però, quan recordem que Lluc havia ja citat de manera més o menys explícita Malaquies a 1,17 i 76 i que ho farà una vegada més a 7,19 i 27, es pot esperar del lector que recordi que Joan baptista és el nou Elies que va davant del Senyor: “Heus aquí que jo envio el meu missatger que aplanarà el camí davant meu”. Per això, el lector està avisat respecte del compliment immediat de la segona part d'aquest verset: “i tot seguit entrarà al seu temple el Senyor, que vosaltres cerqueu, i l'Àngel de l'Aliança que vosaltres desitgeu, heus aquí que ve, diu el Senyor Sebaot”»,¹⁸ degudament retocada.¹⁹

5. ¿CONSAGRACIÓ DEL PRIMOGÈNIT SENSE RESCAT?

Aquesta presentació ve explicada en el text per la indicació: «segons està escrit en la llei del Senyor: “Tot mascle que obre matriu serà anomenat sant

cimiento (vv. 22b y 23)»; a continuació ha de reconèixer, però, que el rescate és descrit «como una presentación en el templo, sin hacer la más mínima referencia al pago de los cinco pesos de plata, según estipulaba la Ley». Benet XVI parla de tres fets: «La “purificació” de Maria, el “rescat” del fill primogènit Jesús mitjançant un sacrifici prescrit per la Llei i la “presentació” de Jesús al temple» (BENET XVI, *Jesús de Nazaret. La infància de Jesús*, Barcelona: Claret 2012, 71).

18. J. McHUGH, *La madre de Jesús en el Nuevo Testamento*, Bilbao: Desclée de Brouwer 1979, 159.

19. Cf. R. LAURENTIN, *Structure et théologie de Luc I-II*, Paris, 1957, p. 51 : «En 2,23 la “prescription légale” (ainsi modifiée pour faire écho aux paroles de Gabriel) prend le sens d'un oracle christologique».

per al Senyor» (πάν ἄρσεν διανοῖγον μήτραν ἅγιον τῷ κυρίῳ κληθήσεται).» Aquesta citació és d'Ex 13,2: «Consagra'm tot primogènit, el primer nascut, que obre matriu (ἀγιάσόν μοι πάν πρωτότοκον πρωτογενὲς διανοῖγον πᾶσαν μήτραν)», seguit del v. 12: «Oferiràs tot el qui obre matriu, els mascles, al Senyor (ἀφελῆς πάν διανοῖγον μήτραν τὰ ἄρσενικά τῷ κυρίῳ) [...] els mascles els consagraràs al Senyor (ἀγιάσεις τῷ κυρίῳ).»

La frase traduïda moltes vegades per «serà consagrat al Senyor» (Lc 2, 23b), en grec, presenta la forma ἅγιον τῷ κυρίῳ κληθήσεται, «serà anomenat sant per al Senyor», que és molt semblant a les paraules de l'àngel en el relat de l'anunciació de Maria, quan diu que el que naixerà «serà anomenat sant, Fill de Déu (ἅγιον κληθήσεται υἱὸς θεοῦ)» (Lc 1,35b). D'aquesta manera, el text de l'Èxode, que en la seva aparent materialitat semblava referir-se a tot mascle, tant dels animals com dels fills d'Israel, és llegit per Lluc d'una manera més profunda, referint-lo al fill de Maria, «el primogènit (τὸν πρωτότοκον)» (Lc 2,7), que serà anomenat sant, Fill de Déu. Allò indicat per la Llei —per tres vegades s'hi parla de la Llei, de Moisès (v. 22) o del Senyor (vv. 23.24)— es converteix en la manifestació d'allò que és l'infant, la seva presentació al Senyor, com a consagrat al Senyor. Aquest pas de la «Llei de Moisès» a la «Llei del Senyor» realitza un desplaçament de l'accent cap a Déu, de tal manera que s'hi silencia la realització dels ritus indicats, aconseguint així que «l'atenció es desplaci cap a un altre punt».²⁰ Es passa de les realitats externes a la realitat de fons.

Aquesta consagració del primogènit anava acompanyada, però, al llibre de l'Èxode, amb la indicació del rescat: «Pots rescatar la primera cria de l'ase amb un xai; però, si no la vols rescatar, desnuca-la. Rescataràs tot primogènit d'home dels teus fills (πάν πρωτότοκον ἀνθρώπου τῶν υἱῶν σου λυτρώσει)» (Ex 13, 13). Aquí, al text de Lluc, no hi és present, aquesta idea del rescat.

El rescat, per una altra banda, no es realitzava habitualment al temple. Per a ell, hi era suficient el pagament d'uns sicles de plata a un sacerdot, segons les prescripcions: «I tot el qui obre matriu de tota carn, tots els qui ofereixin al Senyor (προσφέρουσιν κυρίῳ), serà per a tu. Però s'hauran de rescatar els primogènits dels homes i pots rescatar els primogènits de les bèsties impures. I el seu rescat serà a partir d'un mes. I el seu preu: cinc sicles segons el sicle sant són vint gueràs» (Nm 18,15-16). Escriu A. Stöger: «A l'evangeli no es diu expressament que Jesús va ser rescatat amb la suma prevista. Va ser endut al

20. M. COLERIDGE, *Nueva lectura de la Infancia de Jesús, La narrativa como cristología en Lucas 1-2*, Córdoba: El Almendro 2000, 165.

temple per a ser-hi *presentat*. Mitjançant la presentació és consagrat a Déu i declarat possessió seva».²¹

Els rescatsats eren substituïts per levites, tal com indica Nm 3,12-13a: «Mira, jo he escollit els levites entre els fills d'Israel en lloc de tot primogènit dels fills d'Israel que obre matriu. Ells seran el seu rescat i els levites seran per a mi. Perquè tot primogènit serà per a mi (ἐμοὶ γὰρ πᾶν πρωτότοκον).» Igualment Nm 8,16b-17 sobre els levites: «Els he escollits per a mi. Perquè per a mi és tot primogènit dels fills d'Israel, des de l'home fins a l'animal. Al dia en què vaig ferir tot primogènit d'Egipte els vaig consagrar per a mi (ἡγίασα αὐτοὺς ἐμοὶ).» D'aquests levites se'n diu, a Nm 8,21b: «I es purificaren els levites i rentaren les robes i els restituí Aaron com a restitució davant el Senyor (ἀπόδομα ἔναντι κυρίου) i Aaron va fer per ells la propiciació (ἐξιλάσατο περὶ αὐτῶν) per a consagrar-los (ἀφαιγνίσασθαι αὐτούς).» El fet que no s'hi indiqui que Jesús fou rescatat és una marca que reforça la seva presentació de «primogènit», que «serà anomenat sant», és a dir, «consagrat», en tant que «fill de Déu» (Lc 1,35).

6. SIGNIFICAT DEL SACRIFICI DE LES «DUES TÓRTORES O DOS COLOMINS»

El text continua amb la indicació: «i per oferir un sacrifici segons el que es diu en la Llei del Senyor: “Un parell de tórtres o dues cries de colom”» (v. 24). ¿Aquest sacrifici a què correspon? No es pot referir sense res més, com s'interpreta habitualment, a la purificació de la mare, segons el text de Lv 12,6-8: «I, quan es compleixin els dies de la seva purificació (καὶ ὅταν ἀναπληρωθῶσιν αἱ ἡμέραι καθάρσεως αὐτῆς) pel fill o per la filla, portarà un anyell d'un any sense defecte com holocaust i una cria de colom o una tórtora (νεοσσὸν περιστερᾶς ἢ τρυγόνα) com ofrena pel pecat, a la porta de la tenda del testimoni, davant del sacerdot. I ho portarà davant el Senyor (προσείσει ἔναντι κυρίου) i expiarà per ella el sacerdot i la purificarà de la seva pèrdua de sang. Aquesta és la llei de la que dona a llum un fill o una filla. Si ella no troba a la seva mà allò que es necessita per a un anyell, prendrà dues tórtres o dues cries de colom (δύο τρυγόνας ἢ δύο νεοσσοὺς περιστερῶν), l'una com holocaust i l'altra com ofrena pel pecat, i farà expiació per ella el sacerdot i quedarà purificada.»

Hi ha certament, en aquesta prescripció del Levític, una indicació del sacrifici de dues tórtres o dues cries de colom per a la purificació de la mare

21. STÖGER, *El evangelio según san Lucas*, I, 91.

que no pugui realitzar el sacrifici d'un anyell d'un any o d'una tórtora o una cria de colom. Però al text lucà, segons el text del còdex de Beza, que sembla aquí original, no hi ha referència a la purificació de la mare, sinó a la purificació de l'infant. L'ofrena de dues tórtores o dues cries de colom és prescrita també en la purificació d'un leprós (Lv 14,22.30) i en la purificació dels fluxos de semen o de sang (Lv 15,14.29). L'expressió «un parell de tórtores» (ζεύγος τρυγόνων) —exactament igual que a Lc 2,24— es troba en tot l'Antic Testament únicament a Lv 5,11, quan s'està parlant en general d'aquells que no tenen recursos per a fer sacrificis més costosos.

Però aquesta referència a les dues tórtores o dues cries de colom es troba també al llibre dels Nombres quan es parla d'un home o d'una dona que «solemnement realitza un vot per oferir la puresa al Senyor (μεγάλως εὐξεται εὐχὴν ἀφαγνίσασθαι ἀγνείαν κυρίῳ)» (Nm 6,2). Durant tot el temps que duri el seu vot de nazireat «serà sant [consagrat] per al Senyor (ἅγιος ἔσται κυρίῳ)» (v. 8). Quan se'n compleixin els set dies, és a dir, al dia de la seva purificació, «al dia vuitè portarà dues tórtores o dues cries de colom (δύο τρυγόνας ἢ δύο νεοσσὺς περιστερῶν) al sacerdot, a les portes de la tenda del testimoni» (v. 10).²²

Hi ha aquí la indicació d'un sacrifici de dues tórtores o dues cries de colom —sense cap referència al fet que es tracti d'una persona sense recursos— relacionat amb el fet de la purificació d'una persona consagrada al Senyor. Això ens apropa al text lucà, en el qual hi ha una presentació de l'infant al Senyor, unida a una consagració, que és vista sense rescat. Com que no hi ha, per una altra banda, un vot de nazireat, que hagi de ser purificat, al vuitè dia, sembla que l'ofrena de les dues tórtores o dues cries de colom es converteix en l'ofrena de la mateixa presentació i per tant del reconeixement de la seva consagració. No es tracta d'una ofrena final, sinó d'una ofrena inicial, que serveix també per entendre el significat de la purificació de l'infant indicada a l'inici d'aquest relat lucà de la presentació.

S'estableix així una relació directa entre el «per presentar-lo al Senyor» del v. 22b i el «i per oferir un sacrifici» del v. 24a, de tal forma que es continua el paral·lelisme amb el relat de l'anada del petit Samuel al santuari: «I se'l van endur a la presència del Senyor i el seu pare degollà el sacrifici que feia, de dies a dies, al Senyor» (1Sa 1,25).

22. Escriu BOVON, *El evangelio según san Lucas*, I, 203: «También la segunda cita (v. 24) está hábilmente escogida: el par de tórtolas o dos pichones era lo establecido para la madre (Lev 12, 8), pero este mismo sacrificio era exigido en caso de contaminación del nazir (Núm 6,10), es decir, de un hombre que, como Samuel (o Jesús), había sido consagrado al Señor.»

7. ¿CONFUSIONS DE L'EVANGELISTA LLUC?

Tota exegesi es realitza a partir d'uns pressupòsits, més o menys, explícits. La interpretació del relat de la presentació de Jesús, p. ex., depèn en primer lloc del text grec escollit i, més concretament, de la lliçó que se segueixi referent al genitiu que acompanya al terme «purificació». Si es considera que s'està parlant de la purificació de la mare, immediatament s'introdueixen els coneixements respecte a aquest costum jueu i s'interpreta la resta del relat a partir d'aquest pressupòsit.

No és difícil, aleshores, arribar a la conclusió que l'evangelista està confonent diversos costums, conclusió que es veurà reforçada o no segons les idees prèvies que tingui l'exegeta respecte a l'origen i formació del propi evangelista. Així, p. ex., Raymond E. Brown escriu: «El resultat és una estranya barreja que combina un coneixement genèric del judaisme i un desconeixement dels detalls, indicatiu que l'autor difícilment va poder educar-se en el judaisme o a Palestina.»²³

Però si l'exegeta segueix la teoria que Lluc s'està dirigint, amb l'escriptura de la seva doble obra, a Teòfil, identificat com el gran sacerdot del mateix nom, fill d'Annàs, aleshores la idea que Lluc desconeix els costums jueus i que està realitzant en aquest episodi diverses confusions deixa de tenir versemblança. Tot al contrari. Si l'evangelista Lluc és el rabí jueu que està escrivint a un gran sacerdot,²⁴ s'ha de donar per suposat que coneix perfectament els costums jueus i que, per tant, les aparents dificultats del text s'han d'explicar d'una altra manera. Potser tenint en compte certes formes d'escriptura jueva.

23. BROWN, *El nacimiento del Mesías*, 469. Igualment FITZMYER, *El evangelio según san Lucas*, I, 251: «No hay que olvidar que Lucas, dado su origen antioqueno, es decir, extrapalestinense, no tiene una información precisa sobre las costumbres rituales de la purificación de la mujer después del parto. Al mismo tiempo, eso constituye un indicio de que su información no procede de los recuerdos —o de hipotéticas “memorias”— de María, que indudablemente debería saber muy bien cómo habían ocurrido en realidad las cosas». També el llibre de conjunt R. E. BROWN – K. P. DONFRILD – J. A. FITZMYER – J. REUMANN, *María en el Nuevo Testamento*, Salamanca: Sígueme 1986, 152: «Los detalles que da Lucas de presentación y purificación delatan confusión en punto a costumbres judaicas, lo que es adverso a la tesis de que esté refiriendo testimonios oculares de María». De forma semblant, I. GÓMEZ ACEBO, *Lucas*, Estella: Verbo Divino 2008, 70: «Lucas no conoce bien la Ley, pues dice que entregaron dos tórtolas o pichones, que son las ofrendas necesarias para la purificación de la madre».
24. Cf. el títol de l'article de J. RIUS-CAMPS, «El mesianismo de Jesús investigado por el rabino Lucas a partir de sus fuentes judías y cristianas. Un escrito a modo de “demostración” (*epideixis*) dirigido al sumo sacerdote Teófilo», *Estudios Bíblicos* 63/4 (2005) 527-557.

Per una altra banda, els coneixements profunds de Lluc sobre els costums i culte jueus es poden deduir de la seva mateixa obra i haurien de ser ja un antídoto contra qualsevol interpretació ràpida de la seva ignorància i de les seves confusions.²⁵

8. ¿DOS ESTADIS REDACCIONALS EN ELS VV. 22-24?

Rudolf Bultmann, en la seva *Die Geschichte der synoptischen Tradition*, va assenyalar que en aquests versets que inicien el relat de la presentació de Jesús al temple hi ha una doble motivació en el fet de portar el nen Jesús al temple: 1) el sacrifici de dues tórtres o dues cries de colom prescrit a Lv 12 per a la purificació de la mare; i 2) el παραστήσαι, segons allò preceptuat a Ex 13, que l'evangelista interpreta com una presentació de l'infant al temple.

A partir d'aquí, estableix com a possible la distinció de dos estadis redaccionals: «Possiblement, el final del v. 22 (des de παραστήσαι) i el v. 23 s'hi afegiren tan sols més tard; el v. 24 és la continuació del v. 22 (prescindint del final d'aquest darrer).»²⁶ D'aquesta manera hi hauria un relat primitiu que parlaria de la purificació de la mare, amb el sacrifici de dues tórtres o dues cries de colom, que hauria estat ampliat posteriorment per una presentació de l'infant al temple, entesa com una consagració segons el text d'Ex 13, però sense indicació del rescat. Aquesta distinció de dos estadis redaccionals, però, provoca més interrogants dels que resol: ¿Per què cal parlar tan sols de la purificació de la mare al temple en uns episodis en els quals s'està parlant del nen? ¿Quin seria, el genitiu primitiu que qualificaria la «purificació»? ¿La «purificació d'ella»? ¿Es parlaria, en l'estadi primitiu, de la portada de l'infant al temple?

No hi ha indicis d'un doble estadi redaccional, sinó que la doble dimensió que assenyala Bultmann és precisament la tensió que ens introdueix en la finalitat mateixa de la narració de l'evangelista. És evident que Lluc té present el costum jueu de la purificació de la mare després del part, però això no és per a ell sinó el substrat narratiu que li permet manifestar la realitat profunda de l'infant. Per això, no narra la purificació de la mare, sinó la presentació d'ell al Senyor. Per una banda, es tracta de l'arribada del Senyor al seu temple (cf. Ml 3,1), amb la característica d'evitar el nom «temple» i de parlar de «pre-

25. Ho havia advertit ja LAURENTIN, *Structure et théologie de Luc I-II*, 115: «Ce que nous savons de l'auteur (ci adverti des choses du culte e si raffiné) nous invite à voir là l'effet non d'une bévue, mais d'une intention».

26. *Historia de la redacción sinóptica*, Salamanca: Sígueme 2000, 360.

sentar-lo al Senyor». És el primogènit (cf. Lc 2,7) que «serà anomenat sant», Fill de Déu (cf. Lc 1,35). És el Senyor (cf. Lc 2,11), que és presentat al Senyor. Des de l'esquema —sense distingir estadis redaccionals— de la purificació de la mare, Lluc s'eleva en la seva narració per a manifestar, en la presentació al Senyor, allò que és l'infant. Com escriu H. Schürmann, el relat lucà es converteix aleshores en «una ocasió per a una gran revelació messiànica en el temple de Déu».²⁷

D'aquesta manera, la purificació i el sacrifici —punt de partença i de cloenda de la narració— s'obren a un nou sentit, no pas ja com a purificació de la mare (la lliçó *ἁγιοῦ* ho expressa clarament) amb el seu sacrifici corresponent, sinó com a purificació i sacrifici que ha de trobar en la presentació del primogènit davant el Senyor com a consagrat un nou sentit en correspondència amb aquesta consagració.

9. LA NARRACIÓ DE LLUC

La narració de l'evangelista Lluc segueix, simultàniament, una doble línia. Per una banda, aquests dos primers capítols inicials van assenyalant el ritme del temps i dels esdeveniments més aparentment evidents (concepció, naixement del primogènit, circumcisió, creixement), però, per una altra banda, l'evangelista va indicant la realitat de l'obra de Déu (anunci d'aquell engendrat per l'Esperit que serà anomenat sant, Fill de Déu, proclamació d'aquell que és Messies i Senyor).

En aquest episodi de la presentació al temple, es pot dir que la narració sembla seguir la inèrcia del ritme del temps: després d'haver-se indicat que «es consumaren els vuit dies per a circumcidar l'infant» (2,21a), el relat s'inicia amb la frase «i quan es compliren els dies de la purificació» (2,22a). El lector, en un primer moment, pensarà que, després de la circumcisió del nen als vuit dies, correspon la purificació de la mare als quaranta dies. Però, aleshores, el text —sense fer cap indicació del nombre dels dies— s'eleva de forma sorprenent, parlant de la purificació de l'infant i indicant a continuació que —Josep i Maria— se l'endugueren a Jerosòlima per a presentar-lo al Senyor «segons la Llei de Moisès». El fet que l'evangelista indiqui que «se l'endugueren a Jerosòlima» i no pas que «el pujaren a Jerusalem» ja està indicant que aquesta purificació i presentació, malgrat seguir la Llei de Moisès, no coincideixen exactament amb la institució jueva. El cas és que no hi ha cap costum

27. SCHÜRMANN, *Il vangelo di Luca*, I, 248.

jueu d'una purificació de l'infant ni d'una presentació al Senyor en el temple. Tanmateix, s'està seguint la Llei de Moisès, en el seu sentit més pregon, la Llei del Senyor. Aquesta presentació es realitza segons el manament de la primera Pasqua: «Tot mascle que obre la matriu serà anomenat sant al Senyor», és a dir, «serà consagrat al Senyor».²⁸

Però aquest manament pasqual es troba, en la Llei del Senyor, acompanyat del rescat del primogènit, tant dels homes com de les bèsties. Aquí, en la narració lucana, no hi ha rescat, cosa amb la qual tot el text adquireix un sentit molt més profund. Jesús, el «primogènit» (2,7a), l'anunciat com aquell que «serà anomenat sant, Fill de Déu» (1,35), no és rescatat, de forma que és d'una manera nova Consagrat al Senyor. No es tracta ja, simplement, de la Llei de Moisès, sinó de la Llei del Senyor. En aquest sentit, és encertada la síntesi de Pierre Benoit: «La purificació de la mare i el rescat del primogènit prescrits per la Llei (Lv 12,1-8; Ex 13,2.11-16), es converteixen en Lc en una "presentació" del Nen».²⁹

Aquesta presentació al Senyor, que és manifestació de la seva dimensió de Consagrat, Fill de Déu, conclou amb una ofrena d'un parell de tórtors o dues cries de colom com correspon, no pas ja a la purificació de la mare, sinó a la consagració de l'altar o a la consagració del *nazir*. Aquesta dimensió de «sant», «consagrat», d'aquell que és el Fill de Déu, ressalta d'una manera especial enmig d'expressions que es podrien esperar sagrades i que no es troben en el text: no hi és la referència a Jerusalem (sinó a Jerosòlima), no s'hi fa menció directa del temple (sinó de presentar-lo «al Senyor»). Com escriu R. Laurentin: «Som conduïts a un relacionar aquesta entrada de Jahvè Senyor al seu temple segons Ml 3,1 i la de Jesús Senyor (cf. Lc 2,11) al temple segons Lc 2,22-30.»³⁰ Entrada i presentació que queda aprofundida en la realitat d'aquell que és Senyor i és presentat al Senyor. Escriu F. Bovon: «L'escena, tal com la narra l'evangelista, correspon menys a l'entrada del Senyor al temple segons Ml 3 (atès que el Senyor ja és al temple) que al do del nen Jesús com a ofrena al seu Pare. Això suposa una depreciació del temple, donat que allò

28. Sobre les anomalies que s'observen en aquest text de Lluc, escriu J. Daniélou: «No provienen de la negligencia de éste sino de intenciones precisas. Lucas utiliza los datos históricos que presupone de forma que pongan de relieve lo que quiere demostrar» (*Los evangelios de la infancia*, Barcelona: Herder 1969, 96). Però, a continuació, oblidant la dimensió narrativa de l'evangelista, hi afegeix: «Es éste un caso en que Lucas transmite directamente los datos históricos sin ninguna elaboración midráshica, datos que proceden de los recuerdos conservados en el núcleo de Nazaret» (p. 97).

29. P. BENOIT – M. E. BOISMARD – J. L. MALILLOS, *Sinopsis de los cuatro evangelios*, Bilbao: Desclée de Brouwer 1977, vol. II, § 11.

30. LAURENTIN, *Structure et théologie de Luc I-II*, 58.

“sant”, la presència de Déu, passa de l'edifici del temple a la persona de Jesús.»³¹ Aquesta presentació del Senyor al Senyor no deixa d'evocar el Sl 109 (110) citat a Lc 20,41: «Diu el Senyor al meu Senyor». El fet que David l'anomeni Senyor fa veure que és més que «fill de David», aquell qui és «fill de Déu».

10. DIFICULTATS PER AL LECTOR OCCIDENTAL

El lector occidental tendeix a llegir la narració lucana com una narració històrica, en el sentit que aquesta estaria informant dels diversos episodis de la vida de Jesús o, en aquest cas, de la seva família. D'aquesta manera hi hauria una referència a la concepció de la criatura, al seu naixement, a la seva circumcisió i, després, a la purificació de la mare. Les informacions —que l'evangelista tindria a partir de la mateixa mare o de la seva família— marcarien el ritme de la narració.³²

També es podria pensar que l'evangelista, sense informacions concretes sobre la infància de Jesús, es limita a reconstruir l'entramat de la narració a partir dels costums de qualsevol família jueva tradicional. Seria, aleshores, suficient per a això un simple coneixement dels costums jueus que el narrador recordaria al lector o el n'informaria.³³

Però aquestes tècniques d'escriptura a què el lector occidental està acostumat no han de ser necessàriament les mateixes que les de l'autor d'aquest escrit nascut a Orient fa quasi dos mil anys. Molt menys encara si es tracta d'un escrit d'un rabí jueu, dirigit a un gran sacerdot jueu. Les tècniques d'escriptura jueva s'han d'esperar que hi siguin presents. Per una altra banda,

31. F. BOVON, *El evangelio según san Lucas*, Salamanca: Sígueme 1995, vol. I, 203. De forma semblant, A. GEORGE, *Études sur l'oeuvre de Luc*, Paris, 1978, 448: «Sans doute Luc entend-il montrer Joseph et Marie reconnaissant de qui leur vient l'enfant, peut-être même l'ofrant déjà pour sa mission.»

32. FITZMYER, *El evangelio según san Lucas*, I, 245, després de comentar les dificultats d'harmonitzar la diversitat dels quaranta dies de la purificació de la mare i els trenta dies per al rescat del primogènit, escriu: «Lo que indican estos problemas es que la información de la que disponía Lucas no era precisamente la más exacta. Y mucho menos se puede pensar en una dependencia directa de los recuerdos de María».

33. Escriu G. VERMES, *El nacimiento de Jesús*, Madrid: Ares y Mares 2007, 200: «Como ya es costumbre, Lucas lo falsea todo un poco. En primer lugar, no se refiere a María, sino a la “purificación de ellos”. Tanto si se refería a María y José o a María y Jesús, estaba equivocado: únicamente la madre debía someterse a la purificación ritual. Más adelante, ignora el pago de redención de cinco siclos y lo confunde con el sacrificio que debe ofrecer la madre.»

diffícilment es pot esperar que es faci una simple informació o recordatori dels costums jueus a un gran sacerdot, que els coneix amb tot tipus de detall.³⁴

El lector occidental està esperant que l'autor de l'escrit presenti els fets històrics de forma narrativa i que, d'una altra forma, a base de comentaris personals i a base de definicions, interpreti el sentit que aquell personatge té per a ell. D'aquesta manera, la narració apareix com la forma d'escriure la història, mentre el seu sentit i la realitat profunda dels personatges queden expressats en comentaris conceptuals o en títols definitoris.

Lluc no sembla utilitzar aquest tipus d'escriptura.³⁵ La realitat profunda de la persona de Jesús —la interpretació de l'evangelista entesa com a realitat de fons— hi és presentada de forma narrativa.³⁶ Les aparents incongruències entre el que el lector podria esperar —a partir dels costums o de les expressions lingüístiques— no són sinó marques en el text que inviten el lector —que se suposa coneixedor d'aquests costums i usos lingüístics— a aixecar-se cap a allò que l'evangelista —anunciador de la Bona i Gran Notícia— està oferint al lector, en una invitació a escoltar-ho i a adherir-s'hi. L'escriba, l'exegeta i el lector del segle XXI faran bé de tenir-ho en compte, si volen captar el text en tota la seva llum original.

11. TRADUCCIÓ FINAL

Tenint en compte tot allò que ha estat comentat fins ara, val la pena presentar una nova traducció del text, seguint, en aquest cas, les lliçons del còdex de Beza:

34. Benet XVI parla d'un fonament judeocristià procedent de la família de Jesús, reelaborat en la seva redacció per l'evangelista Lluc: «En aquest fragment del text s'hi reconeix el fonament judaicocristià provinent de la redacció de la família de Jesús. Al mateix temps, però, s'hi reconeix que aquest ha estat elaborat per un curador que escriu i pensa segons la cultura grega i que s'ha d'identificar lògicament amb el mateix evangelista Lluc. En aquesta redacció esdevé visible, per una banda, que el seu autor no posseïa un coneixement precís de la legislació veterotestamentària i, per l'altra, que el seu interès no estava en els detalls d'aquesta, sinó que s'adreçava més aviat cap al nucli teològic de l'esdeveniment, que ell procurava fer evident als seus lectors» (BENET XVI, *La infància*, 71).
35. Que hi ha unes característiques narratives en Lluc sembla insinuar-ho una mica BOVON, *El evangelio según san Lucas*, I, 203, quan escriu: «Lucas antepone las cualidades narrativas a la precisión jurídica.» Hauria estat millor dir que la narració lucana no vol expressar aquí els fets jurídics.
36. Escriu COLERIDGE, *Nueva lectura de la Infancia de Jesús*, 165-166: «El narrador está más atento a su narrativa que a informar exactamente de la legislación mosaica.»

PRESENTACIÓ DE JESÚS, EL SENYOR, AL SENYOR (Lc 2,22-24)

- v. 22: I, quan es compliren els dies de la purificació d'ell [de l'infant]³⁷
segons la Llei de Moisès,
se l'endugueren a Jerosòlima
per presentar-lo al Senyor;
- v. 23: com està escrit en la Llei del Senyor:
«Tot mascle que obre la matriu serà anomenat sant per al Senyor»,
- v. 24: i per oferir un sacrifici
segons el que es diu en la Llei del Senyor:
«Un parell de tórtres o dues cries de colom».

37. Ell és l'infant, el primogènit, el Messies Senyor, el Fill de Déu.